

Nőtt a szélsőségesek társadalmi hatása

Összefoglaló a Political Capital Institute Magyar Antirasszista Alapítvány megbízásából készített, Látlelet 2008 című tanulmányáról
2008. október 16.

Az utóbbi két év a hazai antiszemita és rasszista közbeszédben minőségi változást eredményezett. A 2006 ősze óta tapasztalható szélsőjobboldali akciók, az Olaszliszván történeteket követő rasszista reakciók, illetve a Magyar Gárda színrelépése olyan gátakat szakítottak át a hazai nyilvánosságban, amelyek az előítéletek nyílt artikulálódását korábban jelentősen visszafogták. Ez nagymértékben növelte hazánkban a szélsőjobboldal potenciális társadalmi bázisát és politikai mozgásterét. A nyilvánosságban megjelenő, egyre kevésbé kódolt antiszemitizmus továbbra is fontos politikai identitásképző erő a radikális jobboldalon. Sokkal jelentősebb veszélyt jelent hazánkban ezzel együtt a roma és nem roma társadalom között erősödő ellentét, mely egyértelműen hazánk legfontosabb társadalmi konfliktusa. A társadalmi egyenjogúságért vívott küzdelemnek természetes (és gyakran előremozdító) állomása szokott lenni a többségi és kisebbségi társadalom közötti konfliktusok erősödése. A jelenlegi helyzet ugyanakkor nem a kibontakozás felé halad, ami egyszerre köszönhető a parlamenti pártok struccpolitikájának, a megfelelő kormányzati programok hiányának, a Magyar Gárda agresszív szimbolikus fellépéseinek, továbbá a hazai cigányság gyenge identitásának és ezzel összefüggő alacsony szervezettségének.

HELYZETÉRTÉKELÉS

Radikalizmus mint divattrend - perifériáról a centrumba

Az utóbbi egy évben a hazai nyilvános közbeszéd sok vonatkozásban a szélsőjobboldali értelmezés foglyává vált. A radikális jobboldal egyes fogalmain (pl. „magukfajták”, „magyargyűlölet”, „cigánybűnözés”) keresztül a radikálisok által épített világkép lopakodó módon egyre nagyobb teret hódít a nyilvánosságban, és válik egyes elemeiben dominánssá. A szóhasználattal ugyanis a szélsőjobb ellenség-meghatározása is elterjed, ez a közösség pedig éppen a magyarság fenyegető ellenségeivel indokolja saját létezését és radikális akcióit, megnyilvánulásait.

Mindezek mellett a közvélemény, a média és a jogalkalmazók (rendőrség, ügyészség, bíróságok) ingerküszöbe is rendkívüli módon megemelkedett a gyűlöletkeltő, uszító kijelentésekkel szemben az utóbbi években, ami szintén elősegítette ezen eszmék terjedését. Tovább rontja a helyzetet, hogy teljességgel hiányzik a politikai szereplők közös fellépése, a szélsőségesekkel szembeni politikai konszenzus. Ez jól tetten is

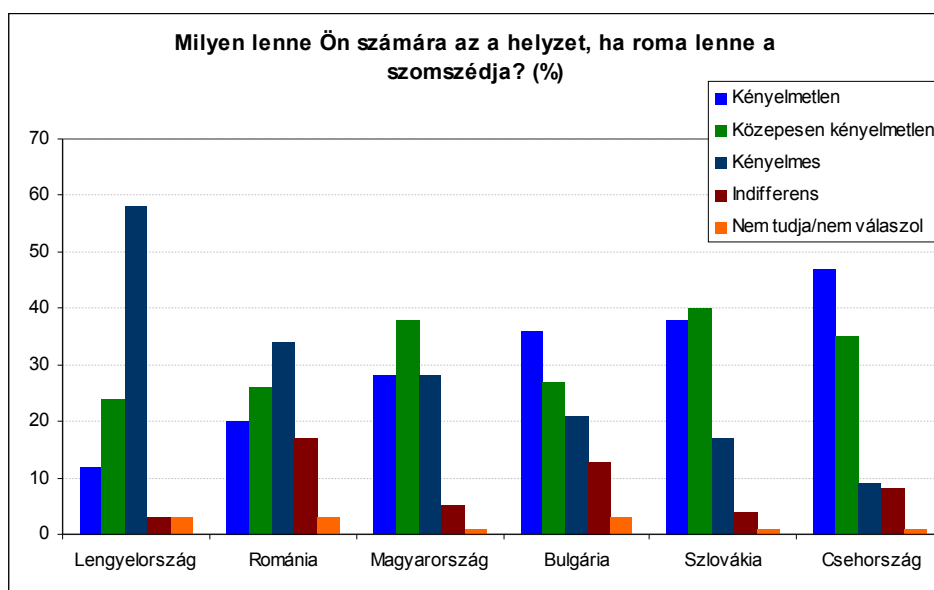
érhető volt a Tarka Magyarokkal szembeni, ellentmondásos politikai reakciókban és az elvi konszenzus gyors felrúgásában is. **Az egységes, hatékony fellépés hiánya miatt a jogállami intézmények bénultnak mutatkoznak az új szélsőjobboddallal szemben, ez pedig bátorítólag hat a radikálisokra.**

A fentiek alapján nem meglepő, hogy a friss kutatások szerint a szélsőjobboddali gondolkodás szerves részét képező tekintélyelvűség, előítéletesség, rendszerellenesség mára a társadalmi „közép” világnézetében is markánsan és kitapinthatóan jelen van.

A jobboddali radikalizmus ma ugyanakkor nem csak mint ideológia, de mint viselkedésminta is terjed. Lázadási lehetőséget kínál, ezzel pedig divatjelenséggé válik, mely főleg a fiatalok körében hódít. A radikális szubkultúra ma nemcsak saját ideológiával, hanem zenekarokkal, szórakozóhelyekkel, öltözködési trendekkel, rádióadókkal, fesztiválokkal és közvetítő szerepet betöltő értelmiségi körrel is rendelkezik. A radikális közösség vezetői pedig tudatos médiahasználatukkal széles körű ismertségre és egyes körökben rendkívüli népszerűsége tesznek szert, ezzel valódi sztárrá válva a gondolataikra fogékony közönség körében.

Romaellenesség versus antiszemitizmus

Hazánkban a legkomolyabb etnikai problémát egyértelműen a cigányellenesség jelenti, mely a lakosság többsége számára nyíltan vállalt, élő és könnyen aktivizálható vélekedés. Egyre kedvezőtlenebb továbbá a szélsőjobboddali nyilvánosságban megjelenő romakép: a korábban jellemző leegyszerűsítő, de viszonylag ártatlan sztereotípiák (hangos, temperamentumos, hedonista, muzikális) változóban van: a romák egyre inkább agresszív, veszélyes, fenyegető és kriminális kisebbségként jelennek meg. Ez a kép pedig alapot nyújt a radikálisoknak a fellépésre: **a Magyar Gárda például éppen a „cigánybűnözéssel” indokolja saját létezését és a „többség védelmében” meghirdetett felvonulásait, melyek célja valamely erőszakos cselekmény kiprovokálása.** A hazai romaellenesség egyébként nem tekinthető kiemelkedően magasnak a térségben: Csehországban és Szlovákiában a romákkal szembeni távolságtartás meg is haladja a hazait.

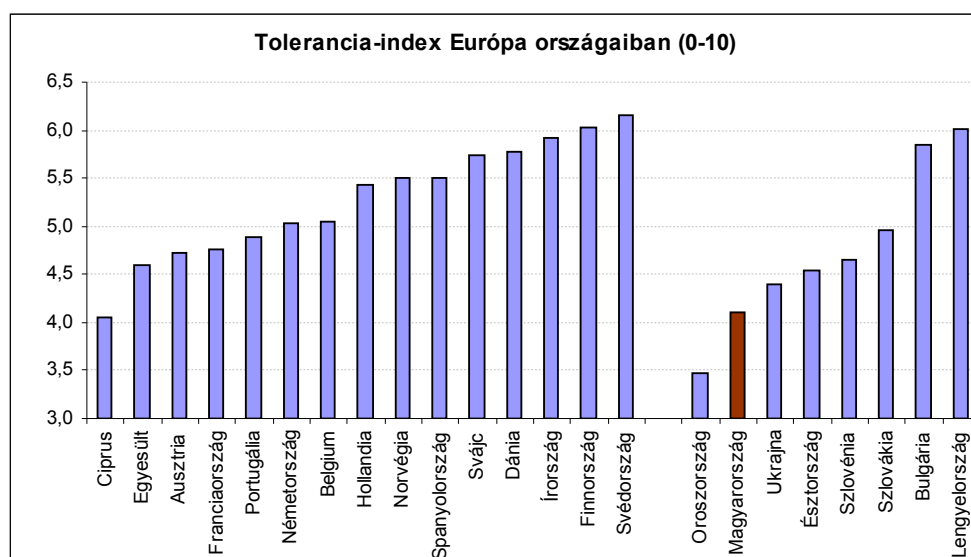

Forrás: Special Eurobarometer 296, 2008

Míg a társadalomban élő romakép jelentős változáson ment keresztül az utóbbi évtizedekben, a zsidókkal kapcsolatos sztereotípiákra inkább a nagyfokú állandóság jellemző. Jelentősen különbözik az antiszemitizmus és a romaellenesség társadalmi bázisa is: míg a romaellenesség a falvak lakóira erősebben jellemző, az antiszemitizmus inkább nagyvárosi jelenség. **A nyílt antiszemitizmus csak a társadalom kis részét (kb. egytizedét) jellemzi, ugyanakkor a mainstream médiában és vezető politikusok nem egyértelmű megfogalmazásaiban ma is permanensen jelen van a kódolt antiszemitizmus.** Ez pedig (mivel a zsidókkal szembeni előítéletekben a modernitással, a liberalizmussal, a kapitalizmussal és az Egyesült Államokkal, illetve a globalizációval szembeni ellenérzések öltenek testet) a jövőben is megőrzi magyarázó- és összetartó erejét a radikális jobboldalon.

Bevándorlóellenesség, bevándorlók nélkül

Magyarországon nincs jelentős mértékű bevándorlás, így a vándorlókról élő sztereotípiákat nem maguk a bevándorlók, hanem az ismeretlentől való félelem, továbbá a nyilvánosságban és a politikai vitákban kibontakozó bevándorlókép alakítja ki. Az utóbbi években a hazai politikai szereplők pedig aktívan elősegítették a migrációval kapcsolatban rögzült félelmek erősödését. 2002-ben az ellenzékben politizáló MSZP 23 millió román munkavállaló érkezését vizionálta, majd 2004-ben ugyancsak az MSZP a kettős népszavazás kapcsán szintén a külföldi munkavállalókkal szemben kampányolt. A jobboldalon az utóbbi években folyamatossá vált az Európán kívüli bevándorlókkal, főként a kínaiakkal való riogatás. Mindezek után nem meglepő, hogy **a magyar lakosság többsége mind a közbiztonsági, mind a munkaerő-piaci, mind a kulturális szempontokat tekintve rendkívül előítéletes a migránsokkal szemben, és a bevándorlókkal szembeni tolerancia hazánkban az egyik legalacsonyabb egész Európán belül.** Amennyiben a konkrét tapasztalatok „kéznél vannak”, ez az egyelőre még célpont nélküli előítéletesség megágyazhat a sikeres bevándorlóellenes populista politikának. **Hazánkra is hathat a jövőben az olasz példa, ahol a bevándorlók elleni szigorú fellépés soha nem látott népszerűséget hozott Silvio Berlusconi miniszterelnöknek.**

Forrás: saját számítások a European Social Survey 2006 adatbázisa alapján. A skála három állításra adott pontszámok átlagolásával készült: „A bevándorlás jó hatással van az ország gazdaságára”, „Országunk jobb hely lett azáltal, hogy a

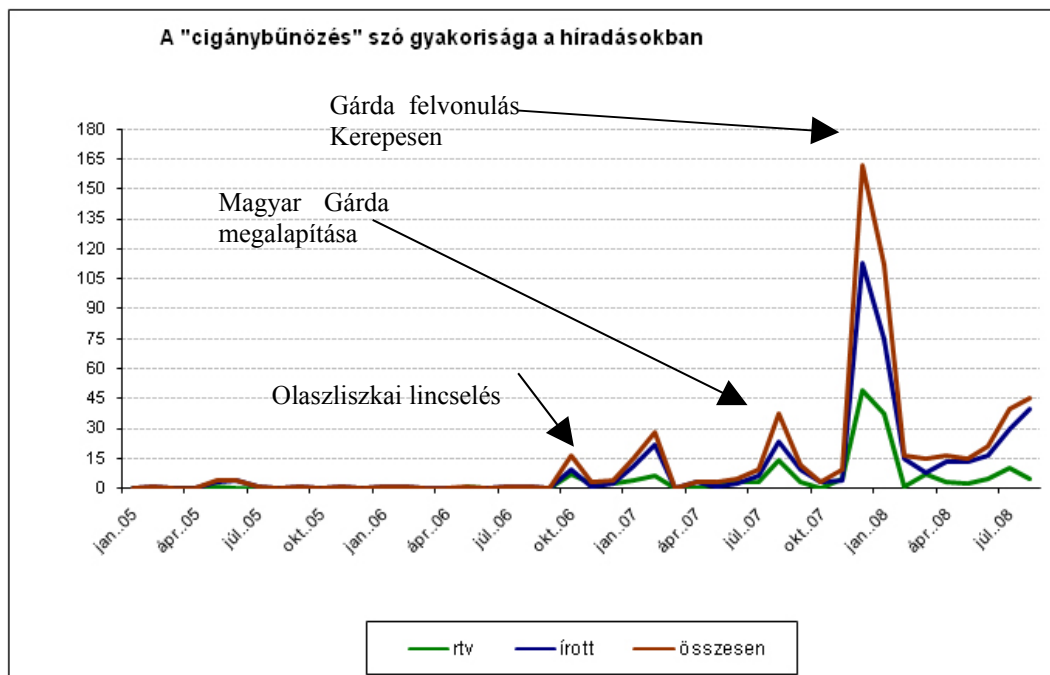
bevándorlók letelepedtek nálunk”, „A bevándorlók gazdagítják országunk kulturális életét”.

Szélsőségek a médiában

Az utóbbi években a média hozzáállása a szélsőjobboldali jelenségekhez kedvezőtlen irányba változott. Egyrészt, a médiában erősödött a „passzív előítéletesség”: a médiumok 2006 után egyre nagyobb teret engedtek a radikális szereplőknek vulgáris nézeteik közvetlen és ellenvélemény nélküli kifejtésére, ezzel a nyilvánosság számára is „fogyaszthatóvá” téve a radikális gondolatot és eszmerendszert. A sajtó a szélsőjobboldali akciók újszerűsége, valamint az infotainment-logikára alapozott újságírói szerepfelfogás következtében gyakran nem képes segíteni a nézőt a jelenség megértésében és az információk feldolgozásában.

Másrészt, bizonyos orgánumban növekedett az „aktív előítéletesség”, tehát egyre gyakrabban jelennek meg a nem radikálisoknak szóló orgánumban is kirekesztő, etnikai indulatokat gerjesztő kisebbségellenes tudósítások, vélemények, interpretációk.

Az újjászerveződött szélsőjobboldal legfőbb fegyvere pedig éppen a tudatos, modern igényeknek megfelelő és hatékony médiahasználat, mely nemcsak a saját szimpatizánsokat, hanem az egész társadalmat szólítja meg. A médiaképes akciók sikerének köszönhetően a szélsőjobb társadalmi jelentősége messze túlmutat az egyes szervezetek vagy személyek valódi lehetőségein. A radikális szcéna főszereplői tudatosan használják a nagy nézettségű médiát, jó arányérzékkel eltalálva azt a stílust, amivel szélsőséges gondolataikat úgy közvetíthetik, hogy még nem írják ki magukat a televízióképernyőkről. A nyilvános szereplés számukra nem csak a nézetek és a számukra fontos fogalmak (pl. „cigánybűnözés”) terjesztésének módja, hanem hatalmi eszköz is: a médiaérdeklődés középpontjába kerülő személyek könnyebben fogadtatják el magukat a radikális közösségen belül.

Forrás: saját számítások az Observer adatbázisának felhasználásával

JAVASLATOK

Javaslataink megfogalmazása során abból indulunk ki, hogy **az előítéletek maguk is tanult társadalmi „termékek”, tehát módosíthatóak, gyengíthetőek; megjelenésük visszaszorítható. Az erősödő magyar előítéletességgel kapcsolatban gyakorta hallható pesszimista-fatalista hozzáállás nem indokolt, összehangolt társadalmi-politikai programokkal a probléma, ha nem is szüntethető meg, de jelentősen enyhíthető.**

Közbeszéd és témamegközelítés

- A romák helyzetének javítását egyszerre hátráltatja a hazai közbeszéd két hagyománya: a cigányokat hibáztató rasszista értelmezés és a valós problémákat álszentül megkerülő „politikailag korrekt” közbeszéd. **A romák helyzetén csak a problémák okainak őszinte feltárása, illetve az integráció problémás területeire összpontosító célzott, komplex szakpolitikai programok segíthetnek.**

Vidéki közbiztonság erősítése

- A Magyar Gárda vidéki toborzókampányának sikere azzal magyarázható, hogy a szervezet sikerrel aknázza ki a falvakban élők közbiztonsági félelmeit. **A rendőrségi állomány és a polgárőrség megerősítése a vidéki falvakban** (amire a schengeni integrációval megnőtt rendőri állomány lehetőséget ad) **jelentősen csökkenthetné ezen félelmeket, és így beszűkíthetné az erre alapozó szélsőséges politika lehetőségeit is.**

Jogalkalmazás és jogalkotás

- **A szélsőségek elleni hatékony fellépéshez nem a vonatkozó jogszabályok módosítására, hanem a jogalkalmazók (a rendőrség, illetve az ügyészség és a bíróságok) következetes és egyértelmű döntéseire lenne szükség.**
- Az elmúlt években a szélsőségesekhez kapcsolódó fizikai és verbális cselekmények jól láthatóan zavarba hozták mind az ügyészi szervezeteket, mind a bíróságokat. Az egységes jogalkalmazás irányába tett első lépésként szükségesnek látszik annak kritikai feltárása, hogy milyen gyakorlatot folytattak az igazságszolgáltatási szervek mindezek vonatkozásában 2006 óta. Egy ilyen elemző dokumentum alapját képezhetné annak is, hogy **a Legfelsőbb Bíróság egy jogegységi döntést, vagy legalábbis ajánlást adjon ki a bíróságok számára.**
- **A törvényalkotás ugyanakkor a jogkiterjesztés eszközén keresztül hozzájárulhat a társadalmi béke előmozdításához.** Ezt mutatja a spanyol példa, ahol nőtt a melegek elfogadottsága a melegházasságok engedélyezése után.

Az oktatás szerepe

- A sokszor kedvezőtlen családi hatásokat ellensúlyozandó **a faji-kulturális toleranciára oktatásnak már az óvodában helyet kell kapnia.** A különböző etnikai szempontok tantervben való megjelenítésén túl pedig az általános- és főleg a középiskolában hatékony eszköz lehet a kiscsoportos előítélet-mentesítő foglalkozások („tolerancia-tréningek”) beépítése a kötelező tantervbe, melynek lebonyolításában és kidolgozásában a civil szervezetek jelentős szerepet vállalhatnak.

- Az integrált oktatás önmagában spontán szegregációhoz vezethet, és csak abban az esetben lehet hatékony, ha a vegyes osztályokban a különböző etnikumú gyermekek közeledését speciális pedagógiai módszerekkel segítik elő a tanárok (ennek eszköze lehet például a közös feladatmegoldás kényszerén alapuló „mozaikmódszer”). Ez különleges tanterv és pszichológus szakemberek alkalmazását teszi szükségessé azon osztályokban, ahol magas a roma gyermekek aránya.
- **A roma gyermekek körében gyakori iskolakerülés ellen hatékony módszer a családi pótlék és egyes szociális támogatások folyósításának (korábban is alkalmazott) iskolába járatáshoz kötése.**

Nyílt párbeszéd a bevándorlásról

- **A kormánynak támogatni kell a kisebbségek (főleg a bevándorlók és a melegek) nagyobb társadalmi láthatóságát elősegítő programokat (szemléletformáló kampányok, közvetlen találkozás iskolai tréningek keretében stb.).** A kisebbségi csoportokkal kapcsolatos közvetlen tapasztalatok kedvező eredményeket is hozhatnak, nemzetközi kutatások alapján ugyanis ahol növekszik a társadalomba integrálódó bevándorlók száma, ott inkább csökken az ellenszenv.

Munkaprogramok

- **A közmunkaprogram általában rövid távú megoldást jelent, és nem segíti a romák beilleszkedését.** A mesterségesen teremtett munka növeli a romák államtól való függőségét, és hátráltatja a piaci viszonyokhoz való alkalmazkodást.
- Csak az állam önmagában nem képes a romák munkanélküliségének problémáját kezelni, ugyanakkor a probléma megoldása az üzleti szféra szereplőinek is eminens érdeke. **Az egyes szakmákban kialakult jelentős strukturális munkanélküliség csökkentésének egyik lehetősége, ha a romák számára az állami szervek a magánszférával együttműködve célzottan ezekre a szakmákra felkészítő oktatási és felnőttképzési programokat indítanak.**

Média

- **Javasolt, hogy a nyugati példákból kiindulva az újságíró-iskolákban a tanterv részévé tegyék a szélsőséges jelenségek kezelését, bemutatását.**
- Kedvező példák (például a roma szereplő nagy sikere a Barátok Közt sorozatban) mutatják, hogy a romák problémáinak nyílt megjelenítése nem feltétlenül kelt visszatetszést a nézőkben, így nem kell félni roma szereplők sorozatokban, műsorokban és reklámokban való szerepeltetésétől.
- **A közszolgálati csatornáknak kiemelt szerepet kell játszani az előítéletek elleni harcban.** a roma szerkesztők és riporterek tudatos alkalmazása, illetve a romák társadalmi sztereotípiáktól eltérő szerepben való megjelenítése révén.
- **Megoldást jelenthetne az is, ha a politika és a civil társadalom a roma újságírók képzésében nyújtana segítséget, akik később a valódi médiapiaci verseny során is megállják a helyüket,** így képességeik és tudásuk révén kerülhetnek be a médiumok szerkesztőségeibe.

- A jelenleginél jóval több romát lehetne származásától teljesen függetlenül megjeleníteni például társadalmi hirdetésekben, reklámokban is.